

UOT 372.857

Xoşqədam Qonaq qızı İbrahimova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-5987-3346>

E-mail: xosqedem.ibrahimova59@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(1\).111-115](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(1).111-115)

BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ AÇIQ DƏRSLƏRİN TƏŞKİLİNİN ASPEKTLƏRİ

Khoshgadam Gonag Ibrahimova

associate professor of Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

ASPECTS OF ORGANIZING OPEN LESSONS IN TEACHING BIOLOGY

Хошгадам Гонаг гызы Ибрагимова

доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике,

**АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОТКРЫТЫХ УРОКОВ В ПРЕПОДАВАНИИ
БИОЛОГИИ**

Xülasə. Açıq dərs – müəllim tərəfindən təlim-təربiyənin keyfiyyətə yüksəldilməsinə, yeniliklərin tətbiq edilməsinə yönəlmiş dərs nümunəsinin təqdim edilməsidir. Məqalə açıq dərslərin keçirilməsinin bütün aspektlərini – mövzu və forma seçimindən tutmuş, qeydlər aparmağa, təhlil və özünütəhlil etməyə qədər məsələləri əhatə edir. Müəllimin açıq dərsi düzgün tərtib etməsi, təşkili, yerinə yetirəcək tapşırıqları və nail ola biləcəyi nəticələr açıqlanır. Müxtəlif açıq dərs formaları və istifadə oluna biləcək tapşırıq növləri araşdırılmışdır. Həmçinin uğurlu açıq dərsi hazırlamağa kömək edəcək çoxlu faydalı məsləhət və tövsiyələr təqdim edilir.

Açar sözlər: *açıq dərs, aspekt, özünütəhlil, metod, texnologiya, müzakirə, dərs nümunəsi, innovativ, kurikulum*

Abstract. An open lesson is a teacher's presentation of a sample lesson aimed at improving the quality of education and introducing innovation. This article examines all aspects of conducting open lessons – from choosing a topic and format to note-taking, analysis, and self-reflection. It explains the teacher's approach to structure and organization, the tasks to be solved, and the results achieved. Various open lesson formats and the types of assignments that can be used are discussed. It also provides numerous helpful tips and recommendations to help prepare a successful open lesson.

Key words: *open lesson, aspect, self-analysis, method, technology, discussion, example lesson, innovative, curriculum*

Аннотация. Открытый урок – это презентация учителем образца урока, направленная на повышение качества образования и внедрение инноваций. В статье рассматриваются все аспекты проведения открытых уроков – от выбора темы и формы до конспектирования, анализа и самоанализа. Объясняются правильный подход учителя к построению, организации, решаемые задачи и достигаемые результаты. Рассматриваются различные формы открытых уроков и типы заданий, которые можно использовать. Также дается множество полезных советов и рекомендаций, которые помогут подготовить успешный открытый урок.

Ключевые слова: *открытый урок, аспект, самоанализ, метод, технология, обсуждение, образец урока, инновационный, курикулум*

Açıq dərs metodiki təcrübə mübadiləsi məqsədi ilə həmkarları, rəhbərlik və ya ekspertlərin iştirak etdiyi nümunəvi təlim məşğələsidir.

Açıq dərs zamanı müəllim öz innovativ təcrübəsini, metodik ideyanın həyata keçirilməsini, metodik texnikanın və ya təlim metodunun

tətbiqini həmkarlarına nümayiş etdirir. Bu yalnız dərsin struktur elementlərini deyil, həm də müəllimin pedaqoji yeniliklərini nümayiş etdirmək imkanı verir. Açıq dərsin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin əsas meyarları müəllimin rəhbərliyi altında şagirdlərin peşə və ümumi səriştələrinin, bilik, bacarıq və təcrübənin inkişaf keyfiyyəti olmalıdır. Təhsil sistemində müxtəlif açıq dərs növlərindən istifadə olunur:

1. Məktəb metodbirləşməsi və ya fənn metodkomissiyaları üçün açıq dərs;
2. Gənc müəllimlər üçün açıq dərs (gənc müəllimlərin təlimi çərçivəsində klassik dərsin nümayişi);
3. Professor-müəllim heyəti üçün innovativ fəaliyyətə yiyələnmək bacarıqlarının nümayişi üçün açıq dərs;
4. İxtisas kateqoriyası üzrə attestasiya məqsədi ilə keçirilən açıq dərs; 5. Təhsil müəssisəsində və ya şəhər səviyyəsində "İlin müəllimi" müsabiqəsi üçün açıq dərs.

Açıq dərslərin tədrisi bir sıra tələblərin yerinə yetirilməsi ilə həyata keçirilir. Açıq dərs innovativ olmalıdır. Bu yenilik tədris materialının məzmunu və ya tədris metodları ilə bağlı olmalıdır. Bununla belə, istənilən halda açıq dərsdə iştirakçılar üçün yenilik olmalıdır. Açıq dərs müəllimin üzərində işlədiyi metodik problemin həllini əks etdirir. Açıq dərs innovasiyanın üstünlüklərini (yüksək effektivliyini) nümayiş və sübut etdirməlidir. Buna görə də açıq dərsi təqdim edən müəllim məzmunu buna imkan verən mövzu seçir [3, s. 37, 54].

Açıq dərs keçirərkən tədris prosesi üçün bütün tələblər yerinə yetirilir. Dərs standart şəraitdə, ümumi qəbul olunmuş müddətlə həyata keçirilir. Açıq dərs şagirdlərin mövcud bilik, bacarıq və vərdişlərinə xələl gətirməməlidir. Şagirdlər mövzundan öyrənəcəkləri qədər bilik əldə etməlidirlər. Açıq dərs və məzmunu kurikulumu zidd olmamalıdır. Tədris materialının məzmunu yeni metodikanı nümayiş etdirmək üçün həddindən artıq genişləndirilməməlidir və kurikulumu

Dərsin əsas metodiki məqsədinə əsasən aşağıdakı dərs növləri müəyyən edilə bilər:

daxil olmayan problemlərin öyrənilməsi yolverilməzdir. Mövzuların öyrənilməsi üçün ayrılan vaxtın artırılması da tövsiyə edilmir.

Açıq dərsin planlaşdırılması

Açıq dərslərin effektivliyi onların düzgün təşkilindən çox asılıdır. Açıq dərslərin mövzuları və dərs deyən müəllimlər məktəb metodbirləşməsi və fənn metodbirləşmələrinin iclasında müəyyən edilərək direktora təqdim edilməlidir.

Tədris ilinin sonunda fənn metodkomissiyasının və ya məktəb metodbirləşməsinin iclasında müəllimlərin qarşılıqlı dərs dinləmələri təhlil edilir və bunun əsasında təcrübədə özünü doğrultmuş və növbəti tədris ilində nümayiş etdirilə bilən maraqlı dərs nümunələri müəyyən edilir, təsdiq edilir və məktəbin elanlar lövhəsindən asılır. Onun bir surəti təhsil şöbəsinin metod mərkəzinə göndərilir ki, məktəbdəki açıq dərslərlə digər məktəblərin müəllimləri, əməkdaşları tanış olsunlar.

Açıq dərslər üçün plan hazırlanır və dərslərin hansı səviyyədə keçiriləcəyi müəyyən edilir. Açıq dərslər ümumi qəbul edilmiş tələblərə uyğun olaraq planlaşdırılır. Struktur olaraq açıq dərslərin adi dərslərdən heç bir fərqi yoxdur. Açıq dərslərin metodik məqsədi var, ona nail olmaq üçün tədris materialının məzmununun və şagirdlərin bilik, bacarıq, vərdişlərinin, idraki və praktiki tədqiqat fəaliyyətinin təşkilini rəhbər tutur [1, s.4].

Dərs növlərinin hər biri müəllim və şagird fəaliyyətlərinin xarakterindən və istifadə olunan bilik mənbələrindən asılı olaraq müxtəlif dərs növlərinə bölünür. Dərsin növü, müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyətlərinin təşkili üçün əsas metod və dərsdə istifadə olunan əsas bilik mənbəyi ilə müəyyən edilir. Dərsin əsas metodiki məqsədini müəyyən etmək, onun nəyə yönəlməyini müəyyən etmək deməkdir (yeni materialın öyrənilməsi, mövcud materialın möhkəmləndirilməsi, təkrarlanması və sistemləşdirilməsi, şagirdin öyrənməsinin qiymətləndirilməsi və korreksiyası) [1, s.5].

Dərsin tipi	Dərsin növü	Məqsədi
Yeni biliklərin öyrədilməsi	mühazirə, ekskursiya, tədqiqat işi, praktiki dərs	yeni biliklərin öyrənilməsi və ilkin möhkəmləndirilməsi
Biliklərin möhkəmləndirilməsi	praktiki dərs, ekskursiya, laboratoriya işi, müsahibə, praktiki məşğələ	biliklərin tətbiqi bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi.

Biliklərin integrasiya edilməsi	praktik dərslər, laboratoriya işi, seminar	bilikləri kompleks şəkildə, yeni şəraitdə müstəqil tətbiq etmək bacarığını inkişaf etdirilməsi
Bilikləri ümumiləşdirilməsi və sistemləşdirilməsi	seminar, konfrans, dəyirmi masa və s.	bilikləri vahid bir sistemdə ümumiləşdirilməsi
Biliklərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi	yoxlama işi, test, kollokvium, biliklərin nəzərdən keçirilməsi	bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmə səviyyəsini müəyyənəndirilməsi

Açıq dərslərin hazırlanması və təşkilinin əsas mərhələləri.

Müəllim materialın təhlilini nəzərə alaraq açıq dərslər üçün mövzunu müstəqil şəkildə seçir ki, bu da onun işləyib hazırladığı yenilikləri, metod və texnikaları, həmçinin dərslərin müxtəlif mərhələlərində şagirdlərin təlim fəaliyyətinin təşkilini nümayişini daha yaxşı həyata keçirsin.

Açıq dərslər hazırlaşarkən müəllim müasir informasiyalardan istifadə etməli, pedaqoji, elmi, texniki və metodiki ədəbiyyatdan materiallar seçməli, texniki və ya metodik sərgi nümunələrindən və qabaqcıl tədris müəssisələrinin təcrübəsindən, nəticələrindən istifadə etməlidir. Bütün bunlar dərslərin maraqlı və məlumatlı olmasına kömək edir və şagirdlərə müasir nailiyyətlərdən xəbərdar olmağa imkan verir. Vizual vəsaitlər və audiovizual resurslar elə seçilməlidir ki, onların istifadəsi qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün optimal şəkildə effektiv olsun. Həddindən artıq əyani vəsait şagirdlərin diqqətini yayındırır.

Açıq dərslərin məqsədlərinin müəyyən edilməsi

Açıq dərslərin məqsədinin formalaşdırılması mühüm addımdır. Dərslərin məqsədi müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş, dərslərin sonunda müəllim və şagirdlər tərəfindən əldə edilməli olan əvvəlcədən müəyyən edilmiş nəticədir. Düzgün formalaşdırma iki addım tələb edir.

Addım 1: Hazırlıq açıq dərslərin metodik məqsədinin formalaşdırılması ilə başlayır. Metodiki məqsəd dərslərin keçirilməsinin əsas texnologiyasını əks etdirir. Bu, özünü təhlil və dərslərin təhlilinə daha konstruktiv və obyektiv yanaşmanı asanlaşdırmağa, seçilmiş metod, üsulların və təşkilati formaların uyğunluğunu qiymətləndirməyə kömək edəcəkdir.

Müəllim dərslərin metodik məqsədinə uyğun olaraq onların təlim bacarıqlarının əsasını təşkil edən metod, üsul və vasitələri və tətbiq etdiyi texnologiyaları ən dolğun şəkildə üzə çıxaracaq tədris materiallarını seçir.

Addım 2: Üç əsas məqsədi formalaşdırmaq (Təhsil prosesi öyrədici, tərbiyəedici və inkişafetdirici xarakter daşıyır.):

Təlimverici məqsədi şagirdlərin peşə və ümumi səriştələrini, praktiki təcrübələrini, elmi biliklər sistemini və s. inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. O, verilmiş dərslərin mövzusu ilə bağlı dəqiqləşdirilməlidir.

Inkişafetdirici məqsədi dərslər zamanı şagirdlərin idraki psixi proseslərini, bacarıqlarını, şəxsi keyfiyyətlərini (iradə, müstəqillik, məsuliyyət və s.) inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır.

Tərbiyəedici məqsədləri şagirdlərin spesifik şəxsi keyfiyyətlərini və xarakterini inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. Həqiqətən inkişafetdirici öyrənmə inkişaf üçün zəruridir. Müəllim hər dərslərdə şagirdlərində ən yaxşı keyfiyyətlərin formalaşmasına çalışmalıdır, ona görə də hər dərslərdən əvvəl tərbiyə məqsədləri qoyulmalıdır [3, s. 88].

Açıq dərslər üçün müəllim dərslərin metodik təminatını müəyyən edən sənədlərin tam dəstini hazırlayır, bu sənədlərə aşağıdakı sənədlər daxildir (dərslərin növündən və xarakterindən asılı olaraq əlavə oluna bilər): – təqvim-tematik plan; – dərslərin planı (icmalı); – mühazirə qeydləri; – müxtəlif qiymətləndirmə növləri üçün materiallar toplusu; – didaktik və paylama materialları; – müstəqil iş üçün tapşırıqlar; – video materiallar toplusu; – sinifdənkənar müstəqil iş üçün tapşırıq və ya sual variantları [3, s. 37]. VII sinifdə “Sürünənlər sinfi” mövzusunun tədrisində quru mühitində həyatı ilə əlaqədar bədən formasında, xarici quruluşunda və daxili orqanlarındakı uyğunlaşmalara əsasən mətn təhlil olunur. Sürünənlərin quruluş xüsusiyyətlərində, həyat fəaliyyətindəki fərqlər müqayisəli təhlil edilir, fərqlərin səbəbləri araşdırılır, nəticələr çıxarılır.

VIII sinifdə “Bədənimizin dirəkləri” mövzusunun tədrisi zamanı müəllim maraqlı təcrübə (sümüyün tərkibindəki üzvi və qeyri-üzvi maddələr) aparır, sümüklərin kimyəvi tərkibi, onların xassələri və xüsusiyyətləri, növləri, insan skeleti haqqında bilikləri və bu biliklərin gündə-

lik həyatda necə tətbiq oluna biləcəyini nümayiş etdirə bilər. Eyni zamanda müxtəlif tapşırıqlarla mövzunu möhkəmləndirə və genişləndirə bilər [2, s. 45].

Açıq dərslərin mövzuları proqramın nisbətən çətin bölmələrindən seçilir ki, onun keçilməsi nümunəsində müəllimlərə müvafiq mesajlar verilsin. Müəllim nəzərdə tutulan açıq dərslərin planını əvvəlcədən tərtib edir. Planda dərslərin məntiqi quruluşu, didaktik prinsipləri, əsas anlayışları, o cümlədən aşılana bərabər və vərdislərin həcmi özünün dəqiq, yığcam ifadəsini tapır. Müəllim plan əsasında dərsləri ciddi hazırlar, dərslərin prosesində ən səmərəli vasitə və metodları bacarıqla tətbiq edir. Açıq dərslərin təhlili:

Açıq dərslərin müzakirəsi adətən onun keçirildiyi gün aparılır. Müzakirəni fənnin metodisti təşkil edir. Müzakirənin məqsədi dərslərin məqsədinin qoyulmasının düzgünlüyünü, seçilmiş metod və vasitələrin məqsədəuyğunluğunu qiymətləndirmək, istifadə olunan fərdi metodik üsullara diqqəti yönəltməkdə müəllimə kömək etmək və verilən tapşırıqlar baxımından onların effektivliyini nəzərə almaqdır. Dərslərin müzakirəsi zamanı dərsləri aparən müəllimə verilən suallar konkret (texnika və iş üsulları, bu dərslərin konkret hadisələri haqqında) olmalıdır və müzakirəni məqsəddən yayındırmamalıdır. Dərslərin müzakirəsində iştirak edənlərin çıxışlarının açıq dərsləri aparən müəllim, dəvət olunmuş müəllimlər olmaqla ardıcılıqla çıxış etmələri tövsiyə olunur [4, s. 276].

İştirak edənlərin hamısının iştirakı ilə açıq dərslərin təhlili mütləqdir. İlk söz müəllimə – dərslərin müəllifinə verilir. O, dərsləri öz qiymətini aydın şəkildə verməli, metod və vasitələrin seçilməsini, onların tətbiqinin keyfiyyətini əsaslandırmalı, təlim məşğələsinin keçirilməsi və seçilmiş materialın məzmununu barədə tənqidi şərhlər verməlidir. Müəllimin nitqi orada olanlara onun pedaqoji niyyətini, istifadə etdiyi metod və üsulların xüsusiyyətlərini, işinin əsasını təşkil edən aparıcı məqsədləri anlamağa kömək etməlidir. Müəllim xoş qarşılama atmosferi yaratmalı, şagirdləri cəlb etməli, yeni materialı əlçatan, vizual və cəlbedici şəkildə təqdim etməli, şagirdlərlə fəal şəkildə ünsiyyət qurmalı, onların anlama səviyyələrini başa düşməli, dərslərin strukturuna ciddi şəkildə əməl etməli və sanitariya-gigiyena standartlarına riayət etməlidir. O metodiki məqsədini təsvir edir və ona nail olmaq üçün işi təsvir edirlər. Onun təqdimatı açıq dərslərin meto-

dik məqsədinə nail olunub-olunmaması və tədris prosesinin məqsədləri yerinə yetirilib-yetirilməməsi suallarına cavab verməlidir. İştirakçılar həm də dərsləri metodik məqsədə nail olmaq baxımından qiymətləndirirlər. Monitoring məqsədilə keçirilən dərslərin təhlilindən fərqli olaraq, burada ən vacib cəhət fikir mübadiləsi, müzakirələr, debatlar və s. təşkil edir. Müəllimin dərslərinin özünütəhlili ekspert üçün əhəmiyyətli bir üstünlükdür. Özünütəhlil müəllimin iş sistemi, yaradıcılıq prosesi, dərslərin dizaynı və planı haqqında məlumat əldə etmək üçün unikal bir fürsət yaradır. Özünütəhlil müəllimin işini təkmilləşdirmək üçün məsləhət və tövsiyələrin mənimsənilməsinə kömək edir, həmçinin qabaqcıl pedaqoji təcrübələrinin mənimsənilməsinə və pedaqogika elmindəki nailiyyətlərin və müxtəlif innovasiyaların təhsil təcrübəsinə tətbiqinə kömək edir [4, s. 128]. Çıxış edən müəllimlər açıq dərslərin müsbət və mənfi tərəflərini təhlil etməli, öyrədici, tərbiyəedici və inkişafetdirici kimi qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olunmasına, istifadə olunan metodların səmərəliliyinə, multimedia kompüter texnologiyasından istifadənin məqsədəuyğunluğuna xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Təhlil zamanı nətiqlər dərslərin təkcə təlimverici deyil, həm də tərbiyəedici rolunu, fənnin mənimsənilməsi üçün əhəmiyyətini qiymətləndirməlidirlər [5, s. 241]. Müəllimlər üçün açıq dərslərin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar öz işlərinə başqalarının gözü ilə baxmağa və rəy almağa imkan verir. Bu, müəllimlərə tədris metodlarını təkmilləşdirməyə, bacarıqlarını təkmilləşdirməyə və öz fəaliyyətlərinə inam qazanmağa kömək edir. Açıq dərslər həm də müəllimlərin işini müşahidə etməklə digər həmkarlarından yeni ideyalar və ilham almağa kömək edir. Nəticədə müəllimlər öz kurikulumlarını, metodlarını və tədris yanaşmalarını təkmilləşdirə bilərlər ki, bu da şagird nailiyyətlərinə və motivasiyasına müsbət təsir göstərə bilər. Bundan əlavə, açıq dərslər müəllimlər, şagirdlər, valideynlər və ictimaiyyət arasında münasibətlərin mühüm elementidir. Onlar iştirakçılara bir-birini daha yaxşı başa düşməyə, inamı və əməkdaşlığı artırmağa imkan verir.

Problemin aktuallığı. Açıq dərslər müəllimin öz peşə şəraitlərini və təhsil sahəsində nailiyyətlərini nümayiş etdirmək üçün həmkarları və məktəb rəhbərliyi qarşısında keçirilən xüsusi dərslər formatıdır. Müəllimlər üçün tədris metodlarını yeniləmək, tədris prosesini daha effektiv və maraqlı etmək üçün açıq dərslər əvəzsiz fürsət yaradır. Düzgün hazırlıq və

planlaşdırma ilə açıq dərslərin keçirilməsi müəllimlərə öz bacarıqlarını təkmilləşdirməyə və daha peşəkar olmağa kömək edə bilər.

Problemin yeniliyi. Açıq dərslər müəllimlər üçün vacib bir vasitədir, onların inkişafına, təkmilləşməsinə və işlərində daha səmərəli olmasına kömək edir. Valideynlər və ictimaiyyət tədris prosesi-

nin sinifdə necə cərəyan etdiyini və bu prosesdə şagird və müəllimin rolunu izləyə bilirlər.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə qeyd olunan fikirlərdən ali və ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrant və doktorantlar faydalana bilərlər.

Ədəbiyyat

1. "Açıq dərslərin təşkili, keçirilməsi və qiymətləndirilməsi qaydaları". Tədris Mərkəzinin "2" dekabr 2015-ci il tarixli 1595040100218400 nömrəli əmrinə 1 sayılı Əlavə. –Bakı: 2015. –6s.
2. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil müəssisələri üçün "Biologiya fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulum)" (VII-XI siniflər). –Bakı: –2023. –57s.
3. Методика преподавания биологии: практическое пособие для студентов специальности 1-31 01 01-02 "Биология (научнопедагогическая деятельность)" / Составители: И. И. Концевая, Ю. М. Бачура, А. М. Будов, А. А. Горносталев, Н. М. Дайнеко, С. В. Жадько.– Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, –2011. – 156 с.
4. Пидкасистый, П. И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов / П. И. Пидкасистый. - Изд. 2-е, доп. и перераб. –М.: Пед. общество России, –2005. –144 с.
5. Решетников, П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера: кн. для преподавателей высш. и сред. пед. учеб. заведений / П. Е. Решетников. –М.: ВЛАДОС, –2000. –301 с.

Redaksiyaya daxil olub: 05.12. 2025